

Státní okresní archiv Klatovy

Cech řezníků Plánice

[1655]-1853

Inventář

EL NAD č.: 2173

AP č.: 540

Eva Havlovičová

Klatovy 2014

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	5
Seznam použitých pramenů a literatury	6

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk	7
---------------------------------------	---

Inventární seznam	8
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století začaly vznikat cechy. Jejich vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Nejstarší zmínky o Plánici se datují do 1329, kdy Plánice náležela k nepomuckému panství. V následujících letech se zde majitelé velmi rychle měnili. Delší dobu měl ve svém držení Plánici rod Šternberků. Během jejich působení získala Plánice listinou Ludvíka Jagellonského z 19. července 1519 právo pořádat na den Povýšení sv. Kříže (14. září) výroční trh a každou

sobotu týdenní trh. Další listinou krále Ferdinanda I. z 26. února 1558 bylo městečku uděleno právo na konání druhého výročního jarmarku (na středu po neděli průvodní tj. první neděle po Velikonocích).

Od Šternberků získal panství v roce 1638 Jaroslav Bořita z Martinic. Rod Martiniců vymohl pro Plánici řadu dalších výhod. Král Ferdinand III. na žádost Jaroslava Bořity hraběte z Martinic svou listinou z 23. července 1642 potvrdil plánickým dříve udělená privilegia, ale středovní výroční trh přeložil na svátek Nalezení sv. Kříže (3. květen), přidal nově právo dobytčího trhu o postních sobotách a hlavně právo zakládat v Plánici cechy.

Nástupcem Jaroslava Bořity z Martinic se stal Maxmilián Valentin z Martinic, který městečku v roce 1661 potvrdil dřívější privilegia a hlavně se zasloužil o rozvoj cechů v Plánici. Jeho přičiněním byly potvrzeny artikule cechu řezníků, ševců, pekařů, mlynářů a krejčích. Martinicové měli plánické panství v držení až do roku 1789.

Představu o složení řemeslníků v této době nám poskytuje Berní rula s údaji z roku 1656, kdy byli v Plánici 3 tesaři, 4 kováři, 6 ševců, 3 koláři, 9 řezníků, 3 pekaři, 4 tkalci, 4 bečváři, 7 krejčích, 2 sládci, 1 koželuh, 1 zedník, 1 krčmář a 1 hrnčář.

V roce 1790 byly plánické državy zakoupeny Františkem hrabětem Wallisem. Členové jeho rodu je měli ve vlastnictví až do počátku 20. století. Poslední z nich, Josef, přenechal roku 1918 statek své neteři Marii Anně Salm-Reifferscheidtové. Její potomci jej drželi až do roku 1945.

Řeznický cech v Plánici byl založen již někdy v 1. polovině 16. století. Svá první privilegia, která se ovšem nedochovala, získal od hraběte Ladislava Šternberka v roce 1604.

V roce 1661 byla opětovně potvrzena hrabětem Maximiliánem Valentinem z Martinic listinou z 20. října 1661 (inv. č. 1). Útržkovité informace o činnosti cechu lze dohledat v obecní kronice (EL NAD 885, inv. č. 86).

Členové cechu patřili k velmi vlivným a bohatým měšťanům. Řezníci poráželi dobytek, maso pak zpracovali na jednotlivé části a nakonec prodávali. Prodej probíhal během trhu nebo v masných krámech. O stavbě masných krámů v Plánici bylo rozhodnuto v roce 1824. Ke klatovskému magistrátu byla podána žádost, aby byly vystavěny za obecním prostranstvím po levé straně radnice. Tuto žádost magistrát projednal na svém zasedání 12. prosince 1824, souhlas s výstavbou byl udělen ohledacím výměrem z 25. prosince 1824 č. 9103. Samotná realizace pak byla uskutečněna v roce 1825.

Cech jako samostatný pravděpodobně existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860, byly také v Plánici založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena. Řezníci byli začleněni do Společenstva živnostenského v Plánici. Nové odborné živnostenské společenstvo vzniklo až v roce 1932.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

K předání cechovních archiválií města Plánice Městským úřadem Plánice došlo 26. května 2006 č. j. SOAP/040-0359/2006, kdy byly předány tyto archiválie:

př. č. 26/2006 listina, dvě pečetidla a spisy cechu pekařského (1579-1762); př. č. 27/2006 spisy cechu ševcovského (1784-1825); př. č. 28/2006 dvě pečetidla a spisy cechu tkalcovského (1671-1772); př. č. 29/2006 pečetidlo cechu mlynářského (16. - 17. stol.); př. č. 30/2006 pečetidlo cechu truhlářského (17. stol.); př. č. 31/2006 dvě pečetidla cechu řeznického (1655-1722) a př. č. 32/2006 výtisk generálních cechovních artikulí (1739).

Další předání proběhlo 16. února 2007 pod př. č. 14/2007 č. j. SOAP/040-0125/2007 byly předány výuční listy z let 1791-1818 a 27. srpna 2007 pod př. č. 41/2007 č. j. SOAP/040-0465/2007 byl předán svazek spisů z let 1791-1855. Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované torzo archiválií řeznického cechu v Plánici zachycuje časové období [1655]-1853. Písemnosti jsou psány v češtině i němčině, jejich čitelnost je dobrá. Nejstarší archiválií je pečeti (inv. č. 6), které má ve svém opisu dataci 1655, lze předpokládat, že se jedná o datum jeho vzniku. Nejstarší písemnou archiválií fondu je listina Maximiliána Valentina Martinice (1661, inv. č. 1), nejmladší záznamy nalezneme v knize počtů (1791-1853, inv. č. 3).

Při inventarizaci archivního fondu nebylo použito žádné pořádací schéma, jednotlivé archiválie jsou řazeny dle typu evidenčních jednotek a současně chronologicky. Po zpracování fondu vzniklo 7 inventárních čísel, která tvoří 1 listina do roku 1850, 2 úřední knihy, 1 karta a 2 pečeti, celkem 0,32 bm. Při zpracování nebyla provedena žádná vnitřní skartace.

Po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem, u úředních knih je také poškozena vazba a listy jsou potrhané (viz inventární seznam). Výuční list s pečeti je velmi potrhaný, vzhledem k jedinému dochovanému otisku pečeti je vhodný k restaurování.

Převzaté archiválie byly až do roku 2013 evidovány jako jeden archivní fond Cechy Plánice, EL NAD 1448. V červnu 2013 byl tento archivní fond rozdělen. Původní AF Cechy Plánice, EL NAD 1448 byl přejmenován na AF Cech krejčích Plánice a vnitřními změnami z něho bylo dále vyčleněno 7 samostatných archivních fondů. AF Cech řezníků Plánice, EL NAD 2173 vznikl vnitřní změnou č. 4/1448 z 12. června 2013, č. j. SOAP/040-0464/2013.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Titulní strana knihy patentů (inv. č. 2) je opatřena vyobrazením cechovního znaku: dva dvouocasí lvi stojící proti sobě, v tlapách drží širočiny, nad nimi královská koruna, dále německým originálním názvem a datací 1791. V knize jsou však zpětně zapsána nařízení již od roku 1778.

Na výučním listu z roku 1791 se zachovala pečeť datovaná 1655, její originální typář se nedochoval. V pečeti je štít s vyobrazením dvouocasého lva držícího v tlapách širočinu, nad štítem letopočet 1655. Opis pečeti majuskulou: PECZET REZNICKA MĚSTA PLANIZE.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2014 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 26. 8. 2014

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Archiv města Plánice*, EL NAD 885.

SOkA Klatovy. *Společenstvo živnostenské Plánice*, EL NAD 2176.

SOkA Klatovy. *Společenstvo řezníků a uzenářů Plánice*, EL NAD 1168.

Literatura

HRDLIČKA, Miroslav. *Křižákův rodný kraj*. Klatovy : vlastním nákladem, 1946.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005.
ISBN 80-7106-709-1.

KUMPERA, Jan. *Dějiny západních Čech od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň : Ševčík, 2004. ISBN 80-7291-108-2.

NODL, Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku*. Praha : Argo, 2002.
ISBN 80-7203-448-0.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznampoužitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
č. j.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
ř. z.	říšský zákoník
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Listiny			
1	1661, říjen 20., Praha Maximilián Valentin hrabě z Martinic opětovně potvrzuje artikule cechu řezníků v Plánici. Orig. papír, 64,7 x 43 cm – 5,9 cm, česky, hraběcí pečeť chybí, zachované jen dřevěné pouzdro bez víčka přivěšené na žluto-zeleno-bílé kroucené šňůrce		lio 1
II. Knihy			
2	Kniha patentů vydaných nadřízenými instancemi (Fleischhaker Zunffts Patenten Protokoll) Čes., něm., 36 x 23 cm, vazba lepenková s koženými rohy – zachovány jsou jen dva, potrhaná a poškozená prachem	1791-1814	ukn 1
3	Kniha počtů (Fleischhaker Zunffts Rechnungs Buch) Čes., 36 x 24,2 cm, vazba kožená, potrhaná a poškozená prachem	1791-1853	ukn 2
III. Spisy			
4	Soupis vydaných mistrovských a výučních listů	1810-1820	kar 1
5	Výuční listy	1791-1818	kar 1
IV. Typáře			
6	Cech řezníků Plánice – mosazné oválné pečetidlo, rukojeť mosazná, průměr 39 x 37 mm, výška 35 mm, okraj pečetidla lemován perlovcem, v pečetním poli korunovaný štít se dvěma štítonoši - stojící korunovaní lvi, kteří drží proti sobě zkřížené řeznické sekery - širočiny, mezi nimi větvíčka vavřínu, opis majuskulou oddělen linkou: *PECZET•REZNICKA•MESTA•PLANICE•AD16*55•	[1655]	pec 1
7	Cech řezníků Plánice – mosazné oválné pečetidlo, mosazná rukojeť, průměr 28 x 24 mm, výška 70 mm, okraj pečetidla lemován provazcem, v pečetním poli korunovaný dvouocasý lev se širočinou, lemovaný palmovými ratolestmi, opis majuskulou: •PECET•MIESTA•PLANICE•1722	[1722]	pec 2

Název archivní pomůcky:	Cech řezníků Plánice
Značka archivního fondu:	CŘ Plánice
Časový rozsah:	[1655]-1853
Počet evidenčních jednotek:	6 (1 listina do roku 1850, 2 úřední knihy, 1 karton, 2 pečetidla)
Počet inventárních jednotek:	7
Rozsah v bm:	0,32
Stav ke dni:	26. 8. 2014
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	10
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 26. 8. 2014 - č.j. SOAP/040-0621/2014